

Opgave 1 De mens als 'ding'

Sinds mensenheugenis proberen mensen, onder andere via filosofie, grip te krijgen op de werkelijkheid. Zo verklaarden bijvoorbeeld de eerste Griekse filosofen dat het wel lijkt alsof er veel verschillende soorten dingen zijn, maar dat in werkelijkheid alles is opgebouwd uit een of enkele elementen.

Volgens filosoof Arjen Kleinherenbrink proberen filosofen de werkelijkheid overzichtelijk te maken door één ordeningsprincipe te benoemen, één soort 'ding' waar alle andere 'dingen' van afhangen of van afgeleid zijn. Denk bijvoorbeeld aan 'dingen' zoals oceanen, schoenzolen, orgasmes, vergaderingen, zilver, insecten en zendmasten. In de geschiedenis zijn zulke 'dingen' ondergebracht in ordeningsprincipes zoals Materie, Ideeën, God, Subject, Tijd, Staat, Evolutie, Taal, Markt, Genen of Brein. Vanuit dergelijke ordeningsprincipes zijn in de loop van de tijd allerlei metaforen ontstaan.

Volgens Piet Vroon en Douwe Draaisma spelen metaforen een belangrijke rol in de manier waarop de mens zichzelf beschrijft en begrijpt.

- 2p 1 Leg de opvatting van Vroon & Draaisma uit dat metaforen uit wetenschap en technologie beïnvloeden hoe we onszelf als mens begrijpen. Leg vervolgens met een voorbeeld uit dat deze invloed historisch contingent is.

Het mechanistisch wereldbeeld van de moderne natuurwetenschappen gaat uit van materie als ordeningsprincipe: alle verschillende dingen bestaan uit materie, die worden bepaald door natuurwetten.

René Descartes ontwikkelde zijn filosofie over de mens ten tijde van de opkomst van de moderne natuurwetenschappen.

- 1p 2 Leg uit dat Descartes' opvatting van de mens uitgaat van **twee** ordeningsprincipes.

Een meer hedendaagse vorm van denken vanuit een ordeningsprincipe is het functionalisme: volgens het functionalisme liggen aan het brein en aan computers dezelfde functionele principes ten grondslag. Om die reden gaan veel functionalisten ervan uit dat computers ook het menselijk denken kunnen nabootsen, simuleren.

Hubert Dreyfus heeft kritiek op het idee dat computers het menselijk denkvermogen kunnen simuleren, omdat het denken volgens hem belichaamd is. Hij noemt drie functies die het lichaam heeft bij visuele waarneming die niet door computers nagebootst kunnen worden.

- 1p 3 Leg met **een** van deze functies Dreyfus' kritiek uit op de functionalistische opvatting dat computers het menselijk denkvermogen kunnen simuleren.

Volgens Dreyfus verwerken mensen waarnemingen anders dan computers.

- 1p 4 Leg met Dreyfus' argument over de **verwerking** van waarneming zijn kritiek op het functionalistische denken uit.

Ook het dataïsme kan opgevat worden als een vorm van denken die vanuit één ordeningsprincipe veel verschillende soorten dingen samenbrengt.

Yuval Noah Harari zegt over het dataïsme:

tekst 1

We zien nu de opkomst van een nieuw wereldbeeld of een nieuwe ideologie die we dataïsme noemen, omdat het boven alles autoriteit toekent aan data. Het dataïsme geeft autoriteit aan de clouds, aan de Google cloud, de Microsoft cloud. Het dataïsme zegt tegen mensen: luister niet naar je eigen gevoelens, luister naar Google, luister naar Amazon; zij weten het best hoe jij je voelt en ook waarom je je voelt zoals je je voelt. En daarom nemen zij betere beslissingen voor jou dan je zelf kan.

bron: youtube.com, 'Listen to Google' From Theism to Humanism to Data-ism

Critici zien in het dataïsme een gevaar voor de manier waarop de mens zichzelf begrijpt. De vraag naar het wezen van de mens kan zowel opgevat worden als vraag naar de essentie van de mens, maar ook als vraag naar de bestaanservaring van de mens.

- 4p 5 Beargumenteer of het volgens jou een gevaar is als de mens zichzelf begrijpt als data. Ga daarbij in op:
- tekst 1
 - Harari's argument dat de mens data wordt,
 - het begrip 'essentie', en
 - het begrip 'bestaanservaring'.

Volgens steeds meer filosofen is het denken vanuit ordeningsprincipes, waarbij de veelheid aan dingen in de werkelijkheid wordt teruggedleid tot één of enkele dingen als onderliggende principes, niet juist. De veelheid aan dingen in de werkelijkheid moet níet worden teruggedleid tot een of enkele ordeningsprincipes. Hun alternatieve denken wordt 'pluralisme' genoemd. Een van de bekendste pluralistische filosofen is Bruno Latour. In een artikel staat over zijn pluralistische filosofie:

tekst 2

Een eenvoudig virus, de Dode Zee, oliepijpleidingen, Wonder Woman, [...] het begrip vrijheid, moessons, 'dode' talen en tektonische platen. Ze zijn allemaal echt. Ze zijn allemaal actief. Deze en talloze andere entiteiten zijn op hun manier actoren, met hun eigen rol in de schepping van onze wereld. [...] Maar hier zou Bruno Latour wellicht 'ho' hebben gezegd en om een kleine correctie hebben gevraagd: de schepping van *werelden*.

bron: Stephen Muecke, The generous philosopher, Aeon, 2022

Latour werkt zijn pluralistische manier van denken onder andere uit in de actor-netwerktheorie.

3p **6** Geef Latours actor-netwerktheorie weer.

Geef vervolgens met een van de voorbeelden uit tekst 2:

- een argument **voor** Latours opvatting dat dingen actoren zijn, en
- een argument **tegen** Latours opvatting dat dingen actoren zijn.

Een andere pluralistische filosoof is Karen Barad. Zij maakt een onderscheid tussen interactie en intra-actie. Ook in het enactivisme van Alva Noë speelt het begrip interactie een belangrijke rol. Hij gebruikt in zijn uitleg het voorbeeld van de Porscherijder.

2p **7** Leg Barads onderscheid tussen interactie en intra-actie uit.

Leg vervolgens met het voorbeeld van de Porscherijder uit welke rol het begrip interactie speelt in Noë's opvatting van het enactivisme.

Pluralistische filosofen hebben kritiek op het idee dat de mens een duidelijk afgebakend wezen is dat begrepen kan worden uit bijvoorbeeld de werking van materie, uit biologische drijfveren of een ander ordeningsprincipe.

Volgens Andy Clark kan de mens gemakkelijk nieuwe technieken incorporeren.

3p **8** Leg deze opvatting van Clark uit en ga daarbij in op:

- het experiment van de verlengde neus, en
- de begrippen 'cyborg' en 'interface'.

Geef vervolgens een argument dat Clark aansluit bij de pluralistische opvatting van de mens.